

Dr. Öğr. Üyesi Zafer Çil

<https://orcid.org/0000-0001-5703-8286>

Muş Alparslan Üniversitesi, Fen-Edebiyat Fakültesi, Tarih Bölümü, Muş / TÜRKİYE

ROR Id: <https://ror.org/009axq942>

Türkiye'de Televizyon ve Popüler Kültür (1968-1991)¹

Television and Popular Culture in Turkey (1968-1991)

Özet

Modernleşme sürecini hızlandıran kitle iletişim araçlarının gelişmesi olmuştur. Televizyon başta olmak üzere kitle iletişim araçlarının yaydığı kültür kitle kültürü olarak adlandırılmaktadır. Kitle kültürü popüler kültürü doğuran sürecin ürünüdür. Popüler kültür ve kitle kültürü, en güçlü kitle iletişim aracı olan televizyonun birçok şeyi değiştirdiği dünyada, yaşanan kültürel değişimleri açıklamak için kullanılan en önemli kavramdır. Bu çalışma da Türkiye'de popüler kültür ve televizyon ilişkisi incelenmektedir. Türk toplumu değişim sürecini yaşarken, televizyon yayınlarının da başlaması, popüler kültürünü oluşturma imkânı bile bulamayan toplumun televizyonun yaydığı kitle kültürü ile karşılaşmıştır. Çalışmanın Türkiye'de Televizyon Yayınlarının Başlaması adlı bölümünde, Türkiye'de popüler kültür ve televizyon ilişkisine açıklık getirilmeye çalışılmış ve popüler kültür-kitle kültürü bağlamında televizyon yayınlarının etkisi 1968'den 1991'e değin incelenmiştir. Bu inceleme yapılırken, dünyanın her yerinde olduğu gibi, Türkiye'de de kitle kültürünün en önemli aracı olan programlarla, televizyonun yayın politikası göz önünde tutulmuştur.

Anahtar Kelimeler: Televizyon, Popüler Kültür, Kitle Kültürü.

Absract

It was the development of mass media that accelerated the modernization process. The culture spread by mass media, especially television, is called mass culture. Mass culture is the product of the process that gives birth to popular culture. Popular culture and mass culture are the most important concepts used to explain the cultural changes in the world where television, the most powerful mass communication tool, has changed many things. In this study, the relationship between popular culture and television in Turkey is examined. While Turkish society was going through a process of change, the start of television broadcasts meant that the society, which did not even have the opportunity to create popular culture, encountered the mass culture spread by television. In the section of the study titled "The Beginning of Television Broadcasts in Turkey", the relationship between popular culture and television in Turkey was trying to be clarified and the effect of television broadcasts in the context of popular culture-mass culture was examined from 1968 to 1991. While making this analysis, programs and the broadcasting policy of television, which are the most important tools of mass culture in Turkey, as in all parts of the world, were taken into consideration.

Keywords: Television, Popular Culture, Mass Culture.

1. GİRİŞ

Türk toplumu televizyon yayınları ile Türkiye'nin sosyo-ekonomik yönden değişim yaşadığı yıllarda tanışmıştır. Kırsal kesimden şehirlere doğru başlayan göç sadece ülkenin nüfus yapısını değiştirmemiş göç eden kitleleri yeni bir hayatın da içine sokmuştur. İş telaşı ve barınma çabasında olan bu insanlar televizyon ile aynı dönemde tanışmışlardır. Kırsal kesim insanı henüz kentin önemini bile fark edmeden, televizyon gibi güçlü bir kitle iletişim aracı ile tanışmıştır. Kente göç eden insanların iletişim arayışına girdikleri bir dönemde, televizyon ile tanışmaları şehirdeki hayatın artık televizyon aracılığıyla belirlenmesi sonucunu getirmiştir. Batılı ülkelerde olduğu gibi televizyonun Türkiye'de yaptığı etki kitlelilikle açıklanabilir. Türkiye'de televizyon yayınlarının yaygınlaşmaya başladığı 1970'li yılların ilk yarısı, bugün nostalji içinde hatırlanmaktadır. Önceleri daha çok ekonomik durumu iyi ailelerin sahip olduğu televizyon, komşulukları başlatmıştır. Yayın olduğu günler mahalledeki birkaç ailenin bir araya gelip televizyonu olan bir eve gitmesi uzaklarda kalmıştır ama televizyon bugün öyle bir noktaya gelmiştir

¹ Bu çalışma, 1993 yılı Ege Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Kitle İletişimi Anabilim Dalı'nda Prof. Dr. Özcan Özal danışmanlığında Hilmi Maktav tarafından hazırlanan "Türkiye'de Popüler Kültür ve Televizyon" adlı Yüksek Lisans Tezi'nin bir bölümünün incelenmesiyle ortaya çıkmıştır. Çalışma konumuz olan Yüksek Lisans Tezi için çalışmanın devamında A.g.t. "Adı geçen tez" ifadesi kullanılmıştır.

ki, çok da uzak olmayan günler, değişimin karşısında daha önceki zaman dilimlerinde kalmış görünmektedir.²

2. TÜRKİYE'DE TELEVİZYON YAYINLARININ BAŞLAMASI

Türkiye'de ilk televizyon yayını, 9 Temmuz 1952 günü İstanbul Teknik Üniversitesi'nde gerçekleştirilmiştir. Tiyatrodan müziğe, edebiyattan meteorolojiye kadar pek çok konuda çeşitli programlar yayınlayan İTÜ, bu yayınlarını 1970 yılına kadar sürdürmüş ve aynı yıl stüdyosunu TRT'ye devretmiştir. Bu yıllarda toplumun televizyona olan ilgisi yaygınlık kazanmaya başlamıştır. İstanbul'da TV alıcı cihazı satın alabilenler komşu ülkelerin TV yayınlarını izleyebiliyorlardı. 1964-1968 yılları arasında televizyon alabilenler Bulgar, Romen, Yugoslav televizyonlarının programlarını izleyebilmek amacıyla evlerin damlarına ya da çatılarına çok güçlü antenler yaptırırmaktaydılar.³

1968-1972 dönemini içeren II. Beş Yıllık Kalkınma Planı'nda ülkede televizyon yayınına geçileceği belirtilmektedir. Planın yürürlüğe girmesinden hemen önce 1967 yılının ortalarında TRT'nin yapımına başladığı Ankara'daki TV eğitim merkezi stüdyosunun yapımı tamamlanmış ve 1 Ekim 1967'de TV eğitim stüdyosu kapalı devre yayınları başlamıştır. İlk kapalı devre deneme yayını programı Zafer Cilasun'un sunduğu 'Kadın ve Moda' konulu canlı yayından oluşmaktadır. Bu tarihten başlayarak her cuma günü kapalı devre deneme programları yayınlanmakta ve programlar stüdyonun bulunduğu binanın üst katına çağrılan konuklara sunulmaktaydı. Londra'da ilk televizyon yayınının gerçekleştirilmesinden otuz iki yıl sonra Türkiye'de de televizyon yayınları başlamıştır. Ankara Televizyonu ilk deneme yayını 31 Ocak 1968 tarihinde, saat 19:30'da gerçekleştirmiştir. Yayınların haftada üç gün salı, çarşamba ve cuma günleri yapılmasına karar verilmiştir.⁴

2.1. 1968-1974 Dönemi

Ankara TV'nin 31 Ocak 1968'deki ilk deneme yayını Mahmut Tali Öngören'in açış konuşmasıyla başlar. Bu konuşmayı Afet İnan'ın sunduğu Türk Devrim Tarihi programı izler. Bu programın ardından Kurtuluş Savaşı ile ilgili bir belgesel film yayına girer.⁵ 1968-1973 yılları arasında, yetişkinlere yönelik yayınlara bakılırsa gerek bilgi veren gerek öğretmeyi amaçlayan dil, trafik, çevre sağlığı, halk okulu vb. programların varlığı görülmektedir.⁶ 1972'de yaşanan önemli bir gelişim de televizyon reklam yayınlarının başlamasıdır. Reklamlar yoluyla parasal yönden zor durumda olan TRT'ye gelir sağlanması ayrıca çeşitli alanlarda tüketim sektörünün gelişmesine yardımcı olmak amaçlanmıştır. Program aralarına reklamlar yerleştirilmesi suretiyle televizyonda reklam yayınlarının başlaması seyirciye görüntülü tanıtımın ötesinde yeni bir dünya sunmaktaydı ve bu toplum için yeni bir olguydu. Reklamların halk tarafından merakla izlenmesi sadece toplumun tüketim alışkanlıklarını değil televizyon yayınlarının program içeriklerini de etkilemiştir.⁷

1972 yılında televizyonda çeşitli hedef izleyici gruplarına yönelik yerli programlar üretilmiştir. Bizim Sokağımız ve Çocukların Televizyonu çocuklara yönelik programlardır. Bizim Sokağımız programının temel fikri 'Sesame Street' isimli bir Amerikan çocuk dizisinden alınmıştır. Sokakta yaşayan kahramanlar Türk olmasına rağmen ilişkiler bütünüyle Amerikan toplum yapısına uygun olarak gelişmektedir. Sokakta dans eden şarkı söyleyen ve bale gösterilerinin olduğu program her ne kadar yerli olmasa da televizyonun sevilen programlarından biri olmuştur.⁸

1973'de dış kaynaklı programların sayısında özellikle Amerikan yapımı dizilerde büyük bir artış olmuştur. Bunlar arasında üç dizi vardır ki toplum tarafından gördüğü büyük ilgi nedeniyle ayrı bir önem taşımaktadır. İlk olarak Uzay Yolu'nun kahramanları uzay gemisinde uzayın derinliklerinde dünyayı tehlikelerden korumak için çalışmaktadırlar. İnsan üstü bir çabayla her defasında insanlığı kurtarmayı başarmaktadırlar. Düşman kimliğinde itici çirkin ne olduğu belli olmayan canlılar da bu cesur kahramanlar karşısında yenilmektedirler. Bu dizi televizyon seyircisinin bilim-kurgu türünde karşılaştığı uzun süreli ilk dizidir. Toplumun her kesiminden pek çok kişiyi çeke bu dizi yıllarca severek izlenmiştir. Bu tür dizilerde korku, endişe ve dehşet oluşturan hikayeler işlenmektedir. Uzay Yolu sıradan insanlar için izlerken dalıp gidecekleri hayatın tatsızlıklarından uzaklaşabilecekleri bir dünyadır. Cesaret, özveri, disiplin gibi kabul gören doğrularla oluşturulmuş hikayelere hiç de yabancı olamayan toplum için uzayın derinliklerinde

² A.g.t. s.59-65.

³ A.g.t. s.65-67.

⁴ A.g.t. s.67-68.

⁵ A.g.t. s.68.

⁶ A.g.t. s.70.

⁷ A.g.t. s.71-72.

⁸ A.g.t. s.72-73.

yaşananlara alışmak zor olmamış ve Uzay Yolu sosyal statüsü ne olursa olsun pek çok kişi tarafından ilgiyle izlenmiştir.⁹

Görevimiz Tehlike adlı dizi filmde ise bir grup CIA ajanının gerek kendi ülkelerinde gerek diğer ülkelerde mazlum insanları büyük bir cesaretle nasıl korudukları anlatılmaktadır. Dönemin koşullarına uygun olarak tehlikeler çoğunlukla Sosyalist ülkelerden gelmektedir. Milliyetçilik duygusuyla hayatını ortaya koymaktan çekinmeyen insanların bu tavrı, kahramanlık söylemine yabancı olmayan Türk toplumu için bilindik bir temadır. Gelen emri teyp kasetini dinleyerek alan ve derhal harekete geçen ajanların bu itaatkarlığı ve vatan-millet için görev yapmanın kutsal sayıldığı Türk toplumunda son derece beğenilen bir davranıştır. Üstelik çoğunlukla bu mücadele komünist rejime karşı yapılmaktadır. 1970'lerin Türkiye'sinde böyle bir dizinin ilgisiz kalması beklenemezdi. Bu dizi de 1972'de başlayan yayını yıllarca sürdürmüştür.¹⁰

Aynı dönemin yayını uzun süre devam eden ve final bölümü bütün dünyada olduğu gibi Türkiye'de de günler öncesinden konuşulan ya da yoğun bir merakla yol açan bir dizisi de Kaçak'tır. Karısını öldürmekle suçlanan, polisten kaçarken bir yandan da tek kolu olmayan asıl katili arayan Dr. Kimble, içine düştüğü bu amansız durumla seyirciyi uzun süre meşgul etmiş ama finalde gerçek katilin bulunmasıyla mutlu bir şekilde sona ermiştir. Türk seyircisinin ilk örneklerini Uzay Yolu, Görevimiz Tehlike ve Kaçak gibi dizilerle tanıdığı "Drama Dizileri" televizyon yayınlarının önemli bir bölümünü oluşturmaktadır. Kitleleri etkilemekte oldukça başarılı olan bu tür diziler, 1973'de Türk televizyonuna daha yoğun olarak girmiş; sonraki yıllarda da toplam yayın süresi içindeki oranı artarak devam etmiştir.¹¹

2.2. 1974-1980 Dönemi

1974'de Kıbrıs Barış Harekâtı ülkeye zor günler yaşatmış savaş sonrası bozulan CHP-MSP koalisyonunun ardından kurulan M.C. hükümetleri ile Türkiye yeni bir siyasi sürece girmiştir. Sağ-sol kavgalarıyla günde 15-20 kişinin öldüğü anarşi ve terörün en yoğun olduğu dönemde arabesk müzik kasetleri satış rekorları kırıyor, politikayla depolitizasyon enteresan bir şekilde aynı anda yaşanıyor. Yağ, şeker ve gaz kuyruklarının sıradan sayıldığı 1973-1980 dönemi Türkiye'de televizyon sayısının önemli artışlar yaşandığı bir dönemdir. 1973'de 213 bin olan televizyon sayısı, 1976'da 1 milyona, 1980'de 3 milyonu aşmıştır. Aynı dönemde TRT televizyonu yayın günlerini 15 Mayıs 1974'ten itibaren haftanın yedi gününe çıkarmıştır.¹²

Yayınına ilk kez 1974'de başlanan Hafta Sonu ve Telespor programları müzik, spor ve söyleşinin bir arada sunulduğu programlardır; biçimsel yönden günümüze değin sürecek olan bir türün ilk örneklerini oluşturmuşlardır. Çeşitli kesimlerden seyirci kitlesine ulaşmayı amaçlayan bu çeşit programlar eğlence ve eğitimi bir arada vermeyi hedeflese de konulara yüzeysel yaklaşılması, popüler olma kaygısıyla konuların özünden uzaklaşılması bu programların özelliklerindedir. Bir eğlence atmosferi içinde sunulan ve çoğu kez birbirinden kopuk olan bu programlar seyirciyi oyalamakta gösterdiği başarıyla, kitle kültürünün ideolojisine de son derece uygun görünmektedir.¹³

1974 ve 1975'de toplam yayın süresi içinde yabancı yapımlar yine ağırlığını korumaktadır ama bu dönemde yerli dizilerin sayısında da artış olmuştur. Bu dönemin yayını uzun süre devam eden ve seyircinin büyük ilgisini çeken dizilerin başında Kaynanalar gelmektedir. Tekin Akmansoy'un yazdığı bu dizi, dünür olan iki ailenin ilişkileri üzerine kuruludur. Kayserili bir tüccar olan Nuri Kantar ve Nuriye Kantar geleneksel aile yapısını temsil etmektedirler. Nuri Kantar gelenekselliği temsil eden bir kişiliktir. Nuriye Kantar ise hep geri planda kalmakta; ama zaman zaman dünürü Tijen'e özenmektedir. Tijen ve Timur modern aile yapısını temsil ederken, Timur abartılmış bir kılıbık rolüyle verilmektedir. Tijen ise hırslı karpisli bir kadındır. Bu dizinin olay örgüsü modern-geleneksel aile ilişkilerinde yaşanan çelişkiler üzerine kurulmuştur. Ama her defasında alaya alınarak sunulan modern ilişkilerin; geleneksel olanın haklılığı karşısında yanlışlığı ortaya konulmuştur. Bu bakış tarzı Osmanlı dönemindeki modernleşmeye bakıştan farklı değildir. Osmanlı Roman'ında sık sık rastlanılan Batı hayranı abartılmış tipler, bu dizide yine benzer bir abartı ile verilmektedir. Geleneksel değerler üzerine kurulan bu dizi çeşitli dönemlerde büyük ilgi görmüş ama 1987'de tekrar yayına girdiğinde beklenen seyirciyi bulamamıştır.¹⁴

⁹ A.g.t. s.73-75.

¹⁰ A.g.t. s.75.

¹¹ A.g.t. s.75-76.

¹² A.g.t. s.77-78.

¹³ A.g.t. s.78.

¹⁴ A.g.t. s.78-79.

1977 ve 1978 yıllarında yine dış yapımların ağırlıklı olduğu program yapısı korunmuştur. Amerikan yapımı Uzay 1999, Charlie'nin Melekleri, Kaptanlar ve Krallar, Mc Millan ve Karısı, 6 Milyon Dolarlık Adam, Küçük Ev ve Kadın Polisi bu dönemin en çok ilgi gören dizileridir. Bu dizilerden Charlie'nin Melekleri sadece sesinden tanınan bir adamla birbirinden farklı ama hepsi de aynı işi yapan gereğinde erkek gibi dövülebilen cesur üç kadının serüvenleri üzerine kurulmuştur. İnanırcılıktan uzak olmasına rağmen bu dizi dönemin en çok tutulan dizilerinden biriydi. Erkek gibi davranabilen aynı zamanda bir erkeğin himayesine her zaman ihtiyaç duyan üç kadın toplumda uzun zaman kendinden söz ettirdiler. 1978'lerin Türkiye'sinde akşamları bu diziyi izleyen pek çok kadın ertesi günü kuaförlere koşup bu kadınların saç modellerini yaptırmışlar, esmer, sarışın veya kumral her görünümde kadın için Melekler giyim kuşamlarıyla birer örnek olmuşlardır.¹⁵

Televizyon yayınlarında dış kaynaklı yapımların önemli bir ağırlığa sahip olmasını kültür emperyalizmi ile açıklayan Sezer Durukan; bu yapımların izleyici tarafından büyük ilgi görmesini de adamlar bu işi biliyorlar şeklinde açıklıyor. Süreleri çoğunlukla 25 dakika ile 45 dakika arasında değişen dış kaynaklı televizyon dizileri her dönemde büyük ilgi görmüş ve Sezer Durukan'ın da belirttiği gibi "iş iyi bilmeleri" yerli yapımlar karşısında bu dizilere üstünlük sağlamıştır.¹⁶

1978'de yayınlanan yerli programlar arasında Dağarcık, Köy Kahvesi, Anadolu'ya gibi kırsal kesime yönelik eğitici programlar sayılabilir. Bu programlarda köylü izleyiciye tarımsal üretim ve ürettiklerini pazarlama konularında bilgi verilmektedir. O dönemde bu tür programların başarılı olduğunu söylemek mümkün değildir. Seyirciyi mutlaka bir şey öğretme amacıyla yapılan programlarda izlenen yöntem çoğu kez başarısız olmaktadır. Köylü kültürünün idealize edilmesi, köyde yaşayan insanlar için bile çekici değildir. Akşam TV'nin karşısına oturan insanlar, dünyanın her yerinde olduğu gibi televizyonun büyümesine kapılıp, gündelik sıkıntılarından uzaklaşmayı tercih etmektedirler. O dünyanın yapay olması gün boyunca yorulan insan için önemli değildir.¹⁷

1979'da ve sonraki dönemlerde de Türk televizyonunda yabancı dizilerin önemi varlığını her zaman korumuş özellikle Amerikan yapımı Dallas isimli bir televizyon dizisi bütün dünyada olduğu gibi Türkiye'de de hayatın gerçekliğinin önüne geçmeyi başarmıştır. Dallas, Teksaslı zengin bir aile olan Ewing'lerle yoksul Barnes ailesi arasındaki uzun yıllara dayanan bir düşmanlığı konu almaktadır. Dizinin en büyük ilgi odağı olan JR hırslı ve acımasız kişiliğiyle ün yapmıştır. Amacına ulaşmak için karısını bile kullanmaktan çekinmemektedir. Dizinin yayınlandığı yıllarda JR'ın her an yapabileceği kötülükler, diziyi yeni katılan oyuncularla gelişen olaylar, evlenmeler, boşanmalar, ihanetler, öç almalar, cinayetler ve bütün bu olayları kapsayan görkemli hayat dünyada birçok izleyiciyi adeta kendine bağlamış, her yerde Dallas konuşulmuş ve kurgu ile gerçek arasındaki çizgiler bir kez daha belirsizleşmiştir. Öyle ki, JR'ı vuranın belli olduğu bölüm ilk kez gösterilirken milyonlar ekran başına oturmuş dizinin bu bölümünü izlemiştir. Amerika'nın Dallas kentinde yaşadığı farzedilen kurgusal bir dizinin gerçekliğin önüne geçmesi ilk bakışta akla aykırı görünmekle birlikte, televizyonun etkileri düşünüldüğünde oldukça mantıklı bir yere oturmaktadır. Televizyon görünürde dramatik bir araçtır ve ne gösterirse gösterebilir dramatik düşüncüyü yaymaktadır. Dallas'ın toplumu bu denli etkilemesinin altında reel hayatın kurgusal hayata göre tek düze ve sıkıcı olmasından kaynaklanmaktadır.¹⁸

Hayatın gerçeklerinin karşısına bambaşka mekanlarda, bambaşka ilişkilerle çıkan kurmaca insanların ilgi görmesi kaçınılmazdır. Gerçek hayat yerinde sayıyormuşçasına yavaş ilerlemekte, televizyon ise hep değişen ve gelişen hareketli bir dünya sunmaktadır. 1980 yılında TV yayınları ülke yüzölçümünün %63'ünü kapsamakta, nüfusun %74'üne ulaşmaktadır. Yine yabancı diziler yayınlanan programların çoğunluğunu oluşturmaktadır. Yerli programlar içinde kırsal kesime yönelik Merhaba, Anadolu'ya, Kadın Ana gibi programlar; Akşama Doğru ve Öğleden Sonra isimli kuşak programları, Yarış 80, Maraton, Liselerarası Bilgi Yarışması gibi yarışma programları, Denizin Kanı, Annem Annem adlı yerli drama dizileri sayılabilir.¹⁹

¹⁵ A.g.t. s.80-81.

¹⁶ A.g.t. s.81-82.

¹⁷ A.g.t. s.82-83.

¹⁸ A.g.t. s.84-86.

¹⁹ A.g.t. s.86-87.

2.3. 1980-1991 Dönemi

1980'lerin ilk yarısına darbe ve baskının ikinci yarısına görece daha sivil bir iktidarın damgasını vurduğu söylenebilir. Kente göç ise 1980'lerde durmamıştır. Üstelik şehirlerdeki değişim artarak devam etmiştir. Bu değişimin kültürel karşılığı ise arabeskin yasağa rağmen yaygınlaşmasıdır.²⁰ TRT'nin 1981-1983 yılları arasındaki televizyon yayınlarını daha önceki yıllarda olduğu gibi yabancı yapımlar özellikle ABD kökenli diziler ilk sırayı almaktadır. TRT'nin 1980'lerin başındaki genel yayın planında öncelikle milli birlik ve beraberliği canlı tutacak programlar yapılması ve Atatürk ilkelerini benimsetmeyi amaçlayan programlara öncelikle yer verilmesi gerektiği belirtilmiştir.²¹

1980'den önce yayına giren ABD yapımı diziler bu dönemde de yayınlarını sürdürmüşlerdir. Bunlara ayrıca Şahin Tepesi, Shogun, San Francisco Sokakları, Walton Ailesi, Flamingo Yolu gibi yeni diziler eklenmiştir. Yıl boyu yayını sürdürülen Tarım Dünyası kırsal kesime geleneksel bir yaklaşım tarzıyla hazırlanmış bir programdır. İyi Uykular Çocuklar, Merhaba ve Bizim Ekran gibi çocuk programları 1983'de devam etmiştir. Dönemin yerli TV oyunları arasında ise Tohum ve Toprak, Paydos, Fazilet Eczanesi, Yusuf ile Züleyha, Açık Denizlere Aganta, Merdiven, Satıcının Ölümü ve Bir Aile Toplantısı sayılabilir.²²

1981-1983 dönemi ülkenin bir askeri darbenin getirdiği değişim sürecini yaşadığı; eleştirel ortamın bütünüyle ortadan kalktığı olağanüstü bir dönemdir. 1980 öncesi anarşi önlenmiştir. Ancak toplum bu kez depolitizasyon sürecine itilmiş ve gündelik hayatın boşluklarına arayışlar bulunmaya çalışılmıştır. Televizyonun bu arayışa ve kültürel oluşuma verdiği cevap elbette devletin ideolojisi doğrultusunda olmuştur. Bir yandan Atatürkçülüğü esas alan ve anarşiyi durdurmayı hedefleyen milli birlik ve beraberliği vurgulayan programlar yayınlanmaktadır. Diğer yandan Amerikan dizileri kitleleri daha renkli bir dünyanın içine sokmaktadır. Bu bir çelişki gibi görünse de aslında 1980 sonrası oluşturulmak istenen depolitizasyon sürecine uygun düşmektedir. Sorunların sadece gündelik ilişkilerden kaynaklandığı Amerikan dizileri, dönemin aksaklıklarını unutturmakta, sorunlar gerçek hayatta da bireyler düzeyine indirgenmektedir.²³

1984 yılında, televizyon yayınlarıyla ilgili gündemi oluşturan konuların başında renkli yayına geçilmesi konusu gelmiştir. Toplumun renkli yayını istemesi, 1 Temmuz 1984'de renkli yayına geçilmiştir. 1984 yılında televizyonda genel yayın süresinin %10.4'ü dış kaynaklı dizi filmlere ayrılmıştır. Üç İstanbul, Küçük Ağa, Parmak Damgası, Bay Alkollü Takdimimdir ve Kartallar Yüksek Uçar adlı yerli diziler de bu dönemde yayına girmiş ve seyirci tarafından ilgiyle karşılanmıştır.²⁴ Türk Edebiyatı'ndan uyarlanarak yapılan yerli dizilerin seyircinin beğenisini kazanması üzerine, 1985 TRT yayın planlanması yapılırken, özellikle yerli dramalara ağırlık verilmiştir. Bu dönemde de dış kaynaklı yapımların artış gösterdiği görülmektedir. Refik Halit Karay'ın romanından uyarlanan Bugünün Saraylısı, Peyami Safa'nın romanından esinlenen 9. Hariciye Koşuşu, bir Rumeli Türküsü'nden yola çıkarak hazırlanan Aliş adlı dizi 1985'in yerli dizileridir. Bizden Size, Oyunlarımız Türkülerimiz gibi geleneksel tarzda hazırlanan müzik eğlence programları bu dönemde yayınlanmıştır.²⁵

TRT'nin 1985'de Türkiye genelinde yapmış olduğu bir kamuoyu araştırmasına göre, toplumun %83 televizyon seyretmektedir. Televizyon programlarını nasıl buluyorsunuz? Sorusuna seyircilerin %70'i iyi şeklinde cevap vermiştir. Televizyondaki haber programları ile ilgili olarak da toplumun %85'i televizyonu güvenilir haber kaynağı olarak görmektedir. TRT'nin yaptırmış olduğu kamuoyu araştırmasının sonuçları seyircinin genelde yayınlardan memnun olduğunu göstermektedir. Ancak bu sonuç yayınların gerçekten iyi olduğu anlamına gelmez. 12 Eylül Askeri Müdahalesi'nin getirdiği olağanüstü şartlar içinde toplumun televizyon dışında alternatif bir kültür oluşturma imkanının olduğu söylenemez.²⁶

1986'nın TRT genel yayın planında "yayınlarda toplumun aile yapısı, değer yargıları, inançları dikkate alınarak özellikle dış kaynaklı dizilerin seçiminde bu esaslara ters düşmeyecek yapımlara yer verileceği, filmlerin seçiminde kötü örneklerden kaçınılacağı, toplumun sanat zevkinin gelişmesine yardımcı olacak, verdiği mesaj ile kötü etki oluşturmayacak, inançları zedelemeyecek, eğlendirdiği oranda eğitici özelliğe sahip yerli ve yabancı yapımlar tercih edilecektir" ifadeleriyle yer alan yayın ilkeleri son derece öznel değerlerin toplumun sahip olması gereken kanaatmiş gibi aktarılmasıyla oluşturulmuştur. TRT'nin

²⁰ A.g.t. s.89-90.

²¹ A.g.t. s.91-92.

²² A.g.t. s.92.

²³ A.g.t. s.92-93.

²⁴ A.g.t. s.93-94.

²⁵ A.g.t. s.94-95.

²⁶ A.g.t. s.95-96.

öngördüğü genel yayın ilkelerinin toplumun bütün değer yargılarını yansıttığını söylemek mümkün değildir. Ayrıca 1986 sonrası yayınlanan yabancı dizilerin soap opera türündeki seriyallerin yayın ilkeleri ile bütünüyle uyuştuğunu söylemek de mümkün değildir.²⁷

1985’de Köle İsaura’nın yayına girmesiyle toplum Brezilya yapımı Soap Opera’larla tanıştı. Bu diziyi Virginia ve Küçük Hanım izlemiş ayrıca 1990 yılı başlarında ekrana gelen Yalan Rüzgarı gibi Amerika kökenli diziler de toplumun tutkuyla izlediği yapımlar olmuştur. Son derece yoksulken birdenbire zenginleşerek sınıf atlayan insanlar, lüks eşyalarla dolu büyük konaklar, makyajlı güzel kadınlar ve yakışıklı erkekler, evlilik dışı ilişkiler, yasak aşklar, ihanet ve ihtiras gibi kavramlar etrafında dönüp dolaşan yığınlarca olay seyircinin tekdüze akıp giden hayatına bir renk katmıştır.²⁸

Televizyon dizilerine göre daha basit yapım teknikleriyle yapılan ve olayların hemen hepsi iç mekanlarda geçen seriyallerde yine dizilerden farklı olarak bölüm sonlarında olay örgüsü çözümlenmemektedir. Seriyaller genellikle her gün yayınlandığı için gelecek bölüme aktarılan merak ögesi ilgiyi dizilere göre daha canlı tutmakta ve olayların nasıl gelişeceği seyirci için gündelik hayatın konularından biri olmaktadır. Soap opera seriyallerde olay örgüsü konuşmalar üzerine yoğunlaşmıştır. Sorunları konuşarak çözüme geleneği olmayan Türk toplumu için en basit konularda bile dakikalarca süren karşılıklı konuşmalar çekici gelmektedir.²⁹

1987 yılı TRT’nin Susam Sokağı, Kuruluş gibi büyük bütçeli ve kapsamlı projelere imza attığı yıl olmuştur. 1987 yayın döneminde televizyonun haftalık yayın süresi 129 saattir ve 1. Kanal’ın sabah yayınları bu dönemde haftada beş güne çıkarılmıştır. Yayınlanan programlarına %34’ünü eğitim-kültür, %20’sini haber, %27’sini dramalar, %5’i müzik, %6’sını eğlence ve %4.6’sını reklamlar oluşturmuştur.³⁰

1985’de Köle İsaura ile başlayan soap opera seriyalleri 1987’de de devam etmiş, yine Brezilya yapımı Unutulmayan Kadın büyük ilgi görmüştür. Perihan Abla adlı dizi ise, dönemin en çok sevilen ve izlenen yerli yapımlardan biri olmuştur. 30 Nisan 1987’den 24 Eylül 1988 tarihine değin her hafta yayınlanan dizi, önce 2. Kanal’da yayınlanmaya başlamış daha sonra izleyicinin talebiyle 1. Kanal’a alınmıştır. Bu nakil, dizinin popülerliğinin kanıtı olarak değerlendirilmiştir. Perihan Abla’da olaylar bir mahallede geçmektedir. Mahalle herkesin birbirini tanıdığı geleneksel Türk mahallesinin özelliklerini taşımaktadır. Perihan Abla’da, bu mahallede yaşayan, herkesin sevgini kazanmış, bütün mahalleli tarafından ‘abla’ diye hitap edilen saygın bir insandır. Dizinin başarısı geleneksel Türk toplumuna uygunluk göstermesinden kaynaklanmaktadır. Oyucuların çoğu zaman komik ama kimi zaman da hüznünlü ilişkileri dizinin olay örgüsünü oluşturmaktadır ve bu kurgu da toplumun geleneksel değerleriyle uyusmaktadır. Kadın ve erkek rolleri bütünüyle Türk aile yapısına uygun düşmekte, dayanışma gibi duyguların önemi sık sık vurgulanmaktadır. Perihan Abla vermiş olduğu mesajla değerleri korumaktan yanadır. Dizinin olayları ve rolleriyle gerçek hayata uygun düşmesi, yayınlandığı süre boyunca popüler olmasını sağlamıştır.³¹

1988 yılında, 1.Kanal yayınlarının %38’i eğitim-kültür, %25’i drama, %4’ü eğlence, %5’i müzik, %21’i haber, %4’ü ise reklamlara ayrılmıştır. 2.Kanal’da ise %21’i eğitim-kültür, %37’si drama, %9.5’i eğlence, %12’si müzik ve %18’i haberlere ayrılmıştır. Gün başlıyor programı haftanın beş günü sabah saatlerinde canlı olarak yayınlanmıştır. Dönemin canlı yayınlanan bir başka programı ise, TV 2’de haftanın beş günü yer alan İyi Akşamlar programıdır. Bu programda sanat, edebiyat, müzik, kitap, sinema, tiyatro haberleri yer almış ve nitelikli bir program olarak beğeniyle izlenmiştir.³²

TRT, 2 Ekim 1989 tarihinde GAP Yayınları ile Güneydoğu Anadolu Projesi içerisinde yer alan illere yönelik bir yayın başlatmıştır. Yayınların amacı projeye destek olmak için gereken sosyal, kültürel, eğitsel ve psikolojik ortamın oluşturulması çalışmalarına televizyon aracılığıyla katkıda bulunmaktır. İçerikte projenin amaçları doğrultusunda çevrenin özelliklerine göre hazırlanmaktadır. GAP Yayınları ile aynı günde TRT TV-3 yayınlarına da başlanmış ve yeni eklenen 3. Kanalla televizyonun haftalık yayın süresi 170.5 saate ulaşmıştır.³³

1990’da TV kanalları arasındaki program farklılaşması daha da belirginleşmiştir. Haftada 110 saat ile her konuda yayın yapan TV 1’DE Anadolu Üniversitesi Açık Öğretim Fakültesi yayınları dışında yerli yapım oranı %42’dir. Haftada 64 saat yayın yapan TV 2 1990’da eğitim ve kültür ağırlıklı bir yayın politikası

²⁷ A.g.t. s.97.

²⁸ A.g.t. s.98-99.

²⁹ A.g.t. s.99.

³⁰ A.g.t. s.100-101.

³¹ A.g.t. s.101-102.

³² A.g.t. s.102-103.

³³ A.g.t. s.103.

izlemeye başlamıştır. TV 3 Kanal'ı ise haftada 38 saatlik yayını yabancı dizi, sinema filmi ve yabancı müzik programlarıyla sürdürmüştür. Bu dönemde nüfusun %95'i TV 1'i, %82'si TV 2'yi, %65 'i TV 3'ü, %40'ı da 30 Temmuz 1990'da yayına başlayan TV 4'ü izleme imkânı bulmuştur.³⁴

Nüfusun neredeyse tamamına ulaşan TV 1 1990'da geleneksel yayın politikasını sürdürmüştür. Bu dönemin belirli hedef kitlelere ulaşan programlar arasında Gün başlıyor, Hanımlar İçin, Akaşama Doğru ve Çocuklar İçin sayılabilir. Sabah saatlerinde yayına giren Soap Opera sealleri bu dönemde de yayını sürdürmüştür. Stürdyo B, televizyon gazeteciliğine dayanan ve canlı olarak yayınlanan ve dönemin en çok seyredilen programlarından biridir. 32. Gün de TRTnin habercilik politikasına getirdiği yeni boyutlarla bu dönemde popüler bir program olmuştur. Yalan Rüzgarı büyük bir seyirci kitlesine sahip olan bir pembe dizi olarak 1990 yılı boyunca TV 2'de yayınlanmıştır.³⁵

TV 2'nin programları arasında, Gençlerle Tele Pop, Gençlerden Gençliğe adlı gençlere yönelik programlar, çeşitli diziler, toplu sinema gösterileri ve TV 2 yayınlarına baştan beri bir kültür kanalı olma niteliğini kazandıran yerli ve yabancı belgesellerle çeşitli türde müzik programları yer almaktadır. TV 3 bu dönemde yayının dizi film, sinema filmleri ve TV filmleri ile sürdürmüştür.³⁶

1990'lardan geriye doğru bakıldığında TRT devlet tekelinde olan bir kurum olarak, kuruluşundan 1990'a değin siyasi tartışmaların odak noktası olmuş, tarafsız olmadığı iddiaları her dönemde sürerken yayıncılıkta izlenen yanlış politikalar ve katı denetim mekanizması özgür bir yayıncılığa izin vermemiştir. TRT'nin yayınlarının toplum üzerindeki etkilerine bakıldığında devlet ideolojisinin özellikle haber programları vasıtasıyla gündemi belirlediği ve kitleleri etkilediği görülmektedir. 1980'li yıllar bunun en iyi örneği olmuş, televizyon askeri darbenin meşrulaştırılmasına çalışan bir yayın politikası izlemiştir. ANAP'ın iktidar döneminde ise İcraatin İçinden Programı ile TRT iktidarın sesi olma gibi bir görevi üstlenmiştir.³⁷

TRT'nin programlarının devlet ideolojisinin süzgecinden geçerek yayınlanabilmesine rağmen, yine de toplumun televizyonla sıcak bir ilişkisi olduğu söylenebilir. Bu ilişkiyi sıcak tutan programlar toplumun eğlence kültürüne uygun tarzda hazırlanan ve toplumu bir derece de olsa gündelik yaşamın sıkıntılarından uzaklaştıran müzik-eğlence programları, diziler, seriyaller ve siyasi içerikli tartışma programlarıdır.³⁸

3. SONUÇ

Türkiye'de Popüler Kültür ile Kitle Kültürü'nün oluşumu Osmanlı dönemine değin uzanan modernleşme hareketleriyle, toplumsal kimlik arayışıyla, kentleşme olgusuyla, arabeskle, televizyon yayınları ve 1980'den itibaren yaşanan sosyo-kültürel değişimle yakından ilişkilidir. Türkiye'de gerçek anlamda bir sanayileşme olmadan kırsal kesimin dayatmalarıyla kentleşme yaşanmıştır. Kente gelen insanlar, kentteki özgün koşullarından doğacak bir popüler kültür oluşturamamışlardır. Arabesk ise kentlileşmeye çalışan insanların hayat tarzı ve kültürü olarak belirmiştir.

Arabesk 'in doğuşu olarak kabul edilen, Orhan Gencebay'ın "Bir Teselli Ver" adlı şarkısının piyasaya çıktığı 1968 yılı, Türk toplumunun televizyon yayınlarıyla tanıştığı yıldır. Ama TRT ve arabesk hiçbir zaman yan yana gelmeyecek, devlet televizyonunda arabesk yasağı konulacaktır. Daha sanayileşmeden kentlileşmeye başlayan Türkiye'de ne kentler tam anlamda gelişmiş ne de kentlerde çağdaş bir popüler kültür oluşmuştur. Diğer taraftan arabeskin ne ölçüde kent kültürü olduğu tartışmalıdır. Aynı döneme denk gelen televizyon yayınlarının büyük bir bölümünü dış kaynaklı yapımlar özellikle ABD kökenli diziler oluşturmaktaydı. Yerli programlar da kitlelerin kültürel dönüşüne katkıda bulunmaktan uzaktır. Böylece Türk toplumu popüler kültürünü oluşturma çabalarının ve daha çok yabancı dizilerin yaydığı kitlesel kültürü aynı anda yaşamak durumunda kalmış, bu iç içelik ise Türkiye'de popüler kültürün gelişimini büyük ölçüde engellemiştir. Türkiye'de yaşanan kentleşme süreci bitmiş değildir. Kentler göçlerle hala büyümekte, milyonlarca insan hala kentin koşullarına alışmaya çalışmaktadır.

KAYNAKÇA

Maktav H. (1993). *Türkiye'de Popüler Kültür ve Televizyon*. [Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi], Ege Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Kitle İletişimi Anabilim Dalı.

³⁴ A.g.t. s.104.

³⁵ A.g.t. s.104.

³⁶ A.g.t. s.105.

³⁷ A.g.t. s.105.

³⁸ A.g.t. s.106.